

stránce krásným kurzivním písmům dob, kdy na psaní bylo nepoměrně více času, ale lze jí zato psát rychleji a s nesrovnatelně menší námahou.

Ztráta univerzální, obecně platné estetické formy kaligrafického typu je v soudobé kurzívě vyvážena ziskem v podobě větší volnosti individuálního výrazu každého jednotlivce. Dnes však každá změna, zlepšení či modifikace písmové kresby musí být promyšlené a funkční. Záležitost nové formy či reformy písma není již věcí výhradně malého okruhu zasvěcenců, jako v dobách dávno minulých, kdy vzdělání bylo výsadou určité společenské vrstvy.

Písmo je magický svět znaků, které urychlily civilizační proces, neodmyslitelných znaků dnešního života, které si přes všechny převratné vynálezy zachovaly přízeň člověka a mají svou estetickou hodnotu.

Literatura

- Čapka, F., Santlerová, K.: Vývoj písma v kostce. Brno 1994.
- Kučerová, S.: Obecné základy estetické výchovy. Brno 1990.
- Kučerová, S.: Úvod do pedagogické antropologie a axiologie. Brno 1994.
- Kučera, V.: Písmo mluví. Praha 1991.
- Penc, V.: Metodika psaní. Praha 1958.
- Příhoda, V.: Struktura českého písma. In: Písmo a škola. 7/1941, č. 3, s. 1–7.
- Vlček, J.: Podstata reformy psaní na školách národních. In: Písmo a škola 1/1933, č. 2, s. 9–12.
- Wenzel, A.: Začiatkové vyučovanie. Bratislava 1993, s. 48
- Žákavec, F.: O umělecké výchově. Věstník českých profesorů 25/1918, s. 55–67.

K postavení rodiny mezi výchovnými činiteli

Stanislav Střelec

Názory na rodinnou výchovu, na její význam, zaměření a prostředky jejího působení, se vyvíjely spolu se společností a vždy do značné míry souvisely také s celkovou orientací výchovně vzdělávacího systému v tom kterém období života společnosti. Srovnáme-li například některé pohledy na rodinnou výchovu u nás v 50. letech tohoto století a v současnosti, objevíme i v tomto poměrně krátkém časovém odstupu významné rozdíly. Na počátku druhé poloviny 20. století byla, jako jeden ze záměrů socialistického životního způsobu, prosazována zaměstnanost obou rodičů a zároveň s tím myšlenka, že

rodiče přenechají značnou část odpovědnosti za výchovu dětí specializovaným institucím a využijí takto získaný čas pro své sebevzdělávání, veřejně politickou činnost a zájmové aktivity. V tomto období vzniká celá řada institucí pro výchovu dětí a mládeže v době mimo vyučování. Od této sítě institucí se zároveň očekávalo, že převezme část z úkolů rodinné výchovy. Jinak řečeno, šlo o dění, při kterém byla podceněna, vedle nerovnoměrně se rozvíjejícího systému výchovy ve volném čase, rodinná výchova. Svědčí o tom také poměr v množství odborných článků a knih, které v tomto období pojednávaly o jedné i druhé oblasti výchovného působení. V důsledku těchto snah mohl vzniknout dojem, a také se tak v určité části veřejnosti stalo, o menší odpovědnosti rodiny za výchovu dětí.

Tendence vedoucí k omezení výchovného vlivu rodiny nebyly jen důsledkem politických a společenských změn v určité části Evropy po druhé světové válce. Nacházejí prostor pro své uplatnění zpravidla v těch společenských projektech a vizích, ve kterých se diferencovanost a individuálnost působení rodinné výchovy jeví jako nežádoucí faktory, zejména v konfrontaci s integračními a uniformními celospolečenskými záměry. Příklady, které by ilustrovaly uvedené rysy, nemusíme hledat jen v novodobé historii. Posloužit nám v tomto případě může proslulá Platónova utopie dokonalého lidského společenství. Platón (427–348 př. n. l.) se ve svém spise Ústava zabývá v úvaze o řádně spravované obci myšlenkou, že by stát měl mít plně pod kontrolou nejen výchovu dětí, ale také některé další stránky rodinného života. Předpokládal, že stát bude ovlivňovat výběr partnerů a také populační otázky: „Zařídíme sňatky co možná nejvíce dokonalé . . . ,“ navrhuje ve svém projektu a vzápětí konstatuje požadavek, vztahující se ke kvalitě populace: „. . . je třeba, aby nejlepší muži obcovali s nejlepšími ženami co nejčastěji“. Děti, které se narodí mimo kontrolu státu (obce) a děti neduživé, jsou: „. . . prohlášeny nepravými a neposvěcenými a jsou odstraněny na místě tajném a nezjevném . . . narozené děti jsou pokaždé přejímány od úřadů k tomu stanovených . . . Ty pak vezmou děti dobrých rodičů, zanesou je do oddělení pro chov novorozenat k jakýmsi pěstounkám, ubytovaným zvlášť v některé části města. Matky pak přicházejí do těchto ústavů a přes den pečují o děti své i cizí. Přitom se dbá, aby žádná nepoznala svého dítěte.“ (Platón, 1921, 187–189). Je třeba dodat, že tato extrémní koncepce nemohla být uskutečněna ani tehdy ani později a že Platón pohlížel ve svých pozdějších spisech (Zákony) na rodinu a některé její funkce s větší mírou realismu. Platón však neztratil ze zřetele úskalí rodinné výchovy, zejména když uvádí: „V soukromí a v rodinách vzniká totiž mnoho drobných a veřejnosti nezjevných zvyků, jež působením strážně a libosti i žádostivosti jednotliv-

ců se snadno postaví proti radám zákonodárcovým a mohly by dělat mravy občanů všelijakými a vespolek nestejnými.“ (Platón, 1961, 174).

Uvedené příklady z historie si nekladou jiný cíl, než ukázat na sepětí mezi pojetím společnosti a rodiny, které se promítá také v postojích společnosti nebo určitých sociálních skupin k rodinné výchově. Když bychom se vrátili do druhé poloviny tohoto století a sledovali již naznačený vývoj postojů k rodinné výchově v Československu, zjistíme, že se oficiální a ve své podstatě přezíravé stanovisko k rodinné výchově začíná pozvolna měnit, a to již na počátku 60. let. Již v tomto období stále častěji zaznívají hlasy odborníků upozorňujících na to, že rodina má své nezastupitelné místo a úkoly při výchově dětí, stejně jako škola a další výchovné instituce. Tento význam byl zčásti vyjádřen také Zákonem o rodině z roku 1963. A nejen to, například na mnoha místech světa a také u nás se zároveň objevily snahy napodobit alespoň částečně podmínky rodinného života v některých zařízeních, v nichž jsou děti umístěny trvale nebo kde dlouhodobě žijí mimo svoji původní rodinu. Příkladem těchto snah je přeměna dětských domovů na dětské domovy rodinného typu se stabilizovanými skupinami „sourozenců“ a vychovatelů, SOS vesničky s matkami, případně s manžely starajícími se o stálou skupinu dětí rozdílného věku a pohlaví v samostatných bytech nebo rodinných domcích. Společnost začala poskytovat ve větší míře, než tomu bylo v minulosti, vhodným manželským dvojicím nebo rodinám příležitost pro adoptivní a pěstounskou výchovu dětí v náhradních rodinách. Uvedené skutečnosti, svědčící na základě našeho stručného nástinu o postupném doceňování významu rodinné výchovy, však mohou vyvolat podezření o povaze současného zvýšeného zájmu o rodinnou výchovu. Domníváme se však, že v našich společenských podmínkách není určitá „renesance“ významu rodinné výchovy krátkodobou, „módní“ záležitostí, ale například také důsledkem hlubšího a kvalifikovaného posuzování příčin některých nepříznivých jevů v chování určitých skupin dětí a mládeže. Zvýšený zájem o rodinnou výchovu lze ostatně doložit také větší pozorností, která začíná být věnována přípravě dospívajících na úkoly vyplývající z manželství a rodičovství. Praktické důsledky zájmu o rodinnou výchovu lze očekávat, podobně jako tomu bylo vždy v oblasti výchovy a vzdělávání, až po letech a desetiletích.

Cílem naší úvahy o postavení rodiny s ostatními výchovnými činiteli. Rodina má ve vyspělých společnostech hlavní odpovědnost za výchovu svých dětí. Tato odpovědnost vychází z historických a kulturních tradic života společnosti a je zakotvena v jejích právních normách. Na rodinu dopadají celkové a dlouhodobé důsledky výchovy dětí. Škola a ostatní výchovné instituce odpovídají vždy jen za některou dílčí oblast výchovy a ani v těchto případech není jejich parciální odpovědnost zcela autonomní. Rodiče na-

příklad spolurozhodují o výběru vzdělávací instituce pro své dítě, ovlivňují jeho vztah ke vzdělání vůbec, v některých případech platí školné, významně působí při volbě povolání dětí a podobně. Můžeme očekávat, že rodiče budou postupně stále více zainteresováni na kvalitě a výsledcích výchovné a vzdělávací práce školy a mimoškolních výchovných institucí.

Z postavení rodiny vůči ostatním činitelům výchovy působícím na dítě vyplývá několik obecných závěrů:

- a) rodiče jsou nejdůležitějšími vychovateli, všichni ostatní vychovatelé mohou pouze doplňovat to, čeho ve výchově dosáhli rodiče,
- b) čas, který věnují rodiče výchově svých dětí, není hodnota, která bude kladně působit sama o sobě, působení této hodnoty závisí od mnohých činitelů kulturní, morální a pedagogické povahy,
- c) rodiče nejsou zodpovědni jen za výchovu svých dětí v rodinném prostředí, ale za jejich výchovu vůbec,
- d) nejdůležitějším předpokladem úspěšné rodinné výchovy je dobrý společný životní způsob rodičů a dětí,
- e) dobrou výchovu tvoří v podstatě organizace hodnotných příležitostí pro kontakty, zážitky a činnosti dětí a za tuto organizaci nese v prvé řadě odpovědnost rodina,
- f) nepřímá výchova je v případě rodiny a dalších institucí pro výchovu ve volném čase zpravidla důležitější než výchova přímá, nepřímou vychovávat znamená vytvořit dětem příznivé podmínky, t. j. takové, ve kterých získané zkušenosti umožní utváření vlastností mravného, pilného a schopného člověka. (Poznámka autora: při formulaci závěrů a–f byly volně použity také myšlenky prof. Wolfganga Brezinky publikované v monografii *Familie ist Zukunft*. Bonn, Bouvier 1989).

Uvedené závěry nelze považovat v současné době a v našich podmínkách za normy, které by byly rodičovskou veřejností obecně akceptované. V přístupech rodičů k výchově dětí často přezívají tendence, které mají původ v naznačených historických, celospolečenských a v individuálních rodinných souvislostech. Terénní výzkumy ukazují, že si mnozí rodiče nepřipouštějí žádoucí míru odpovědnosti za výchovu svých dětí a tato skutečnost má nepříznivé důsledky pro děti, rodinu i společnost. Rodičovská odpovědnost se tak jeví jako jedna z důležitých vlastností člověka — občana a také jako jeden z předpokladů existence zdravé společnosti.

Paradoxní je, že rodina jako polyfunkční instituce nachází pro svoje plnohodnotné působení nejen u nás, ale také v mnoha dalších zemích jen málo podpory ze strany společnosti. Ve značné míře se tento závěr vztahuje také

k podpoře odpovědnosti rodičů za výchovu svých dětí. Například matky a otcové patřící k současné mladé a střední generaci nebyli systematictější připravováni na svoji vychovatelskou roli. Příprava budoucích rodičů na rodinnou výchovu svých dětí byla v našem školském systému vytěsněna až za okraj všeobecného vzdělání a výchovy. Podstatná část dospívající populace byla (a stále ještě je) v tomto směru chaoticky ovlivňována jen tím, „co vidí doma, venku a v televizi“. Přitom se rodiče a děti ocitají v náročných situacích, společensky i individuálně podmíněných, jejichž řešení vyžaduje fundované vychovatelské přístupy. Skupina spisovatelů například nedávno pozvedla svůj hlas proti časté presentaci násilí a brutality ve sdělovacích prostředcích. Z různých reakcí v tisku na jejich petici je možné si udělat orientační představu o stavu „společenského vědomí“ v této záležitosti. Názory autorit, oponujících těmto spisovatelům, lze shrnout v závěru: do výběru a náplně televizních pořadů nesmí být zasahováno; je jen na rodičích, jak dosáhnou toho, aby sledování televize ovlivňovalo jejich děti víc pozitivním než negativním směrem. Zde se nabízí otázka — spočívá tíha odpovědnosti v tomto i v dalších případech výhradně na rodičích? Podle našeho mínění především na rodičích, ale také na dalších výchovných činitelích.

K reálným rizikům, kterým jsou vystaveny děti a mladí lidé, nepatří jen delikvence, závislost na drogách a alkoholu, nebezpečí onemocnění AIDS a některá další ohrožení podmíněná individuálními i sociálně patologickými vlivy. K významným signálům předznamenávajícím dlouhodobé pozitivní nebo negativní trendy v životě rodiny (společnosti) patří také údaje o hodnotové orientaci rodičů a dětí a další informace vypovídající o podmínkách, které bezprostředně ovlivňují výchovu dětí. Analogicky jako je tomu s postojem medicíny k léčení a prevenci, je tomu se vztahem pedagogiky a psychologie k převýchově a výchově. Dobrá výchova je v této souvislosti považována za jeden z neúčinnějších způsobů prevence a rodina, v případě dětí a dospívajících, za dominantní výchovnou instituci. Rodina však nesmí zůstat při svých vychovatelských záměrech izolována. Rodiče potřebují podporu v působení školy, mimoškolních výchovných institucí, sdělovacích prostředků i v převládajících pozitivních vlivech společenského klimatu. Teprve za těchto, jinak zcela přirozených okolností, může rodina dostát úlohám, které jsou od ní očekávány.

Literatura

- Brezinka, W.: *Familie ist Zukunft*. Bonn, Bouvier 1989.
- Platón: *Ústava*. Praha, J. Leichter 1921.
- Platón: *Zákony*. Praha, ČSAV 1961.